

СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД НА МЕХАНІЗМ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ УКРАЇНИ

Шорський П.О.,

кандидат юридичних наук,

докторант кафедри адміністративного права

та адміністративної діяльності

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Шорський П.О. Сучасний погляд на механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі України.

Стаття присвячена дослідженню механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі України на сучасному етапі. Визначення поняття «механізм нормативно-правового регулювання агропромисловим комплексом» доцільно сформулювати на основі поєднання: 1) усталеного тлумачення «механізму нормативно-правового регулювання» (через використання співвідношення між поняттями ширшого та вужчого порядку); 2) врахування специфіки агропромислового комплексу. Зазначено, що: а) механізм нормативно-правового регулювання має загальнообов'язкову силу та відповідне забезпечення; б) він втілюється в правову дійсність через використання конкретних засобів та інструментів; в) конкретні суб'єкти, що наділені владними повноваженнями, виробляють норми, які стають частиною механізму нормативно-правового регулювання. При цьому, до механізму нормативно-правового регулювання певних суспільних відносин можуть бути включені норми різної галузевої приналежності та різної юридичної сили.

Виокремлено специфічні властивості сфери суспільних відносин в агропромисловому комплексі на сучасному етапі, які впливають на механізм нормативно-правового регулювання, а саме: а) правові норми, що є частиною механізму нормативно-правового регулювання агропромислового комплексу регулюють суспільні відносини в сфері сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості, проведення робіт з вирощування, збирання, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, а також забезпечення продовольчої безпеки; б) суб'єктами, що застосовують відповідні норми права є суб'єкти, які наділені повноваженнями щодо впорядкування агропромислового комплексу або ті суб'єкти, які безпосередньо є учасниками суспільних відносин агропромислового комплексу; в) до заходів, що є результатом застосування норм права для впорядкування суспільних відносин в агропромисловому комплексі, віднесено ті, що передбачені на нормативному рівні стратегічного рівня, типу, стратегії та концепції розвитку агропромислового комплексу.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, механізм, нормативно-правове регулювання, суб'єкти владних повноважень, інструменти правового впливу.

Shorskyi P.O. A modern view of the mechanism of regulatory and legal regulation of social relations in the agro-industrial complex of Ukraine.

The article is devoted to the study of the mechanism of regulatory and legal regulation of social relations in the agro-industrial complex of Ukraine at the present stage. The definition of the concept of «mechanism of regulatory and legal regulation by the agro-industrial complex» should be formed on the basis of a combination of: 1) the established interpretation of the «mechanism of regulatory and legal regulation» (through the use of the relationship between the concepts of a broader and narrower order); 2) taking into account the specifics of the agro-industrial complex. It is noted that: a) the mechanism of regulatory and legal regulation has a generally binding force and appropriate support; b) it is embodied in legal reality through the use of specific means and instruments; c) specific subjects that are endowed with power produce norms that become part of the mechanism of regulatory and legal regulation. At the same time, the mechanism of regulatory and legal regulation of certain social relations may include norms of different industry affiliation and different legal force.

The specific properties of the sphere of social relations in the agro-industrial complex at the present stage are highlighted, which affect the mechanism of regulatory and legal regulation, namely: a) legal norms that are part of the mechanism of regulatory and legal regulation of the agro-industrial complex regulate social relations in the sphere of agricultural production, food and processing industries, carrying

out work on growing, harvesting, storing and processing agricultural products, as well as ensuring food security; b) subjects that apply the relevant legal norms are subjects that are empowered to regulate the agro-industrial complex or those subjects that are directly involved in social relations in the agro-industrial complex; c) measures that are the result of applying legal norms to regulate social relations in the agro-industrial complex include those provided for at the regulatory level of the strategic level, type, strategy and concept of development of the agro-industrial complex.

Key words: agro-industrial complex, mechanism, regulatory and legal regulation, subjects of power, instruments of legal influence.

Постановка проблеми. Станом на теперішній час сформовано розгалужену правову систему в сфері агропромислових правовідносин. Забезпечення агропромислового комплексу є багатограним механізмом, що залежить від заходів, яких було застосовано конкретними суб'єктами. В Україні відбуваються кардинальні зміни в економічній, політичній, правовій та інших сферах суспільного життя. Означене спричинено формуванням та визнанням України як соціальної, демократичної та правової держави європейського зразка з одного боку та дією правового режиму воєнного стану – з іншого. Відповідно, механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі має враховувати потреби правозастосування, що опосередковує трансформацію застосовуваних інструментів правового впливу, так і мету їх застосування, тому вагомим є наукове осмислення механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі України на сучасному етапі. Додатковим аргументом на користь актуальності обраної проблематики слугують потреби захисту інституційної складової агропромислового комплексу, що зазнала суттєвих втрат через збройну агресію на території України [1].

Мета дослідження полягає у встановленні сучасного погляду на механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі України.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням проблематики визначення механізму правового регулювання суспільних відносин в цілому займалися такі вчені, як: Л.Р. Біла-Тюріна, М.Ю. Віхляєв, С.В. Ківалов, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, І.М. Коросташова, О.А. Костюченко, В.Г. Кононович, Ю.В. Мех, Р.В. Шаповал. Окремі аспекти впорядкування агропромислового комплексу висвітлено в працях О.Ю. Біленького, Є.М. Воробйова, Г.С. Іванової, І.В. Комарової, Н. Г. Цифрової та інших. У той же час? значна кількість проблемних питань механізму нормативно-правового регулювання агропромислового комплексу залишається невирішеною, що свідчить про доцільність обраної теми дослідження.

Виклад основного матеріалу. Визначення поняття «механізм нормативно-правового регулювання агропромисловим комплексом» доцільно сформулювати на основі поєднання: 1) усталеного тлумачення «механізму нормативно-правового регулювання» (через використання співвідношення між поняттями ширшого та вузького порядку); 2) врахування специфіки агропромислового комплексу.

Загалом, аналіз наукових напрацювань свідчить, що поняття «механізму нормативно-правового регулювання» використовується як синонімічне з поняттям «механізму нормативного регулювання» чи «механізму правового регулювання». При цьому, механізм нормативно-правового регулювання тлумачиться як: 1) сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється вплив на відповідні суспільні відносини; 2) як спосіб імперативно-нормативного впорядкування організації та діяльності суб'єктів і об'єктів управління і формування стійкого правового порядку їх функціонування; 3) як сукупність правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин певного виду; 4) як засіб здійснення державно-владних повноважень під час правового регулювання суспільних відносин, які виникають у відповідній сфері, що здійснюється уповноваженими на це державними органами з метою забезпечення функцій держави [2].

До прикладу, М.С. Кельман та О.Г. Мурашин механізм правового регулювання трактують як єдину систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється результативне правове впорядкування суспільних відносин та подолання перепон, які стоять на шляху задоволення інтересів суб'єктів права [3, с. 372]. Означений підхід можливо й узгоджується з ознаками механізму нормативно-правового регулювання, проте його спрямування має звужене розуміння, адже його не завжди має бути зведено до усунення певних проблемних питань, а переважно є відображенням потреби юридизації певних суспільних відносин та їх перехід в правову площину.

Цікавим видається підхід А. Андреева щодо трактування механізму правового регулювання не як «механізму» безпосередньо, а як послідовної взаємодії (алгоритму) утворюючих його складових елементів, що поєднані спільною метою. Більш вузькі, порівняно з механізмом правового регулювання категорії, приміром адміністративний і цивільний механізми правового регулювання суспільних відносин та подібні до них утворення, мають власні особливості, що зумовлені якісним

наповненням їх елементів (наприклад, специфікою норм, актів застосування, характером відносин), але одночасно поєднані системоутворюючою категорією, якою виступає механізм правового регулювання [4, с. 127].

Слід погодитись з тим, що: а) механізм нормативно-правового регулювання має загальнообов'язкову силу та відповідне забезпечення; б) він втілюється в правову дійсність через використання конкретних засобів та інструментів; в) конкретні суб'єкти, що наділені владними повноваженнями виробляють норми, які стають частиною механізму нормативно-правового регулювання. При цьому, необхідно враховувати, що до механізму нормативно-правового регулювання певних суспільних відносин можуть відноситись норми різної галузевої приналежності та різної юридичної сили.

Так, Білоус-Осін Т.І. звернуто увагу на те, що механізм адміністративно-правового регулювання наділено загальними ознаками механізму правового впливу, проте йому притаманні певні особливості, опосередковані належністю до адміністративного права, типу впорядкування саме адміністративних правовідносин через діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що застосовують адміністративно-правовий вплив – суб'єктів публічного адміністрування, які використовують конкретні способи впливу в межах інструментів публічного адміністрування [5]. Аналогічно, можливо виокремити іншу галузеву специфічність правового впливу. Проте, розподілення правових норм за галузевим критерієм в частині впорядкування суспільних відносин в агропромисловому комплексі не сприятиме комплексному визначенню впливу правових регуляторів на досліджувану сферу суспільних відносин. Тому, доцільно первинно встановити цілісний механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі, а наступним етапом, при потребі деталізації, визначати рівень галузевого нормативного впорядкування.

Сфера суспільних відносин в агропромисловому комплексі на сучасному рівні наділяє механізм нормативно-правового регулювання певними специфічними властивостями. Наприклад: а) правові норми, що є частиною механізму нормативно-правового регулювання агропромислового комплексу регулюють суспільні відносини в сфері сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості, проведення робіт з вирощування, збирання, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, а також забезпечення продовольчої безпеки; б) суб'єктами, що застосовують відповідні норми права є суб'єкти, які наділені повноваженнями щодо впорядкування агропромислового комплексу (наприклад, Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів та їх територіальні підрозділи) або ті суб'єкти, які безпосередньо є учасниками суспільних відносин агропромислового комплексу; в) до заходів, що є результатом застосування норм права для впорядкування суспільних відносин в агропромисловому комплексі віднесено ті, що передбачені на нормативному рівні стратегічного рівня, типу, стратегії та концепції розвитку агропромислового комплексу (наприклад, Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року [6], Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року [7]).

Таким чином, механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі можливо визначити як єдину систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове впорядкування суспільних відносин в сфері сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості, проведення робіт з вирощування, збирання, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, а також забезпечення продовольчої безпеки, учасниками яких є як суб'єкти, які наділені повноваженнями щодо впорядкування агропромислового комплексу, так і суб'єкти, що наділені правами та обов'язками в межах відносин агропромислового комплексу.

Для розуміння механізму нормативно-правового регулювання агропромислового комплексу необхідно розуміти його побудову або структуру. Традиційно механізм нормативно-правового регулювання описуються крізь призму обов'язкових та факультативних елементів. До перших віднесено: норми права, правовідносини та нормативно-правові акти, в яких містяться відповідні правові норми. До факультативних елементів можливо відносити: рівень правової культури, правосвідомість, принципи правового впливу, функціональне призначення правового регулювання і тому подібне [8]. Не акцентуючи уваги на виборі важливості елементів механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі доцільно стверджувати, що всі вони є притаманними для нього.

Вагомого значення при характеристиці сучасного механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі має бути відведено чинникам, що впливають на його зміст. До прикладу: процеси євроінтеграції, цифровізація та дія правового режиму воєнного стану. Означене узгоджується з положеннями Стратегії розвитку сільського господарства

та сільських територій в Україні на період до 2030 року, де однією з проблем в означеній сфері визначено низьку ефективність системи обміну знаннями, інноваціями, навчання, а також недостатню кількість досліджень, спрямованих на розвиток і модернізацію сільського господарства, та низький рівень цифровізації в сільському господарстві та на сільських територіях [6]. Водночас пошук шляхів вирішення передбачених в Стратегії проблем буде переведено в правову площину саме через механізм нормативно-правового регулювання, тобто мають бути обрані правовідносини в агропромисловому комплексі, які підлягають цифровій трансформації, має бути прийнято оновлене нормативне підґрунтя з наступним прийняттям відповідних актів застосування. При цьому, все це має відбуватись у відповідності до усталених принципів правового регулювання, а учасники правовідносин в сфері агропромислового комплексу мають мати необхідний рівень правосвідомості та правової культури для сприйняття змін та можливості їх застосування.

Аналогічна ситуація з євроінтеграцією та її впливу на суспільні відносини в агропромисловому комплексі. Так, це залишається вирішальним фактором впливу, що визначає напрями удосконалення усіх сфер суспільних відносин та є добровільно обраним напрямом державного розвитку. Важливим є активізація та прискорення роботи з приведення вітчизняного законодавства у відповідність з правом Європейського Союзу (*acquis* ЄС) щодо розвитку сільського господарства та сільських територій, зосереджуючись на вимогах, що випливають з Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та зміцнити інституційну спроможність для формування і реалізації аграрної політики на основі достовірних даних про стан сільського господарства та розвитку сільських територій, здійснювати належний контроль та моніторинг ефективності державних програм підтримки, забезпечити залучення активних виробників сільськогосподарської продукції до участі у реалізації аграрної політики [9]. В частині механізму нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі означене має мати аналогічний алгоритм дій, що одночасно трансформувати сукупність елементів цього механізму.

Висновки. В ході дослідження акцентовано увагу на тому, що: а) механізм нормативно-правового регулювання має загальнообов'язкову силу та відповідне забезпечення; б) він втілюється в правову дійсність через використання конкретних засобів та інструментів; в) конкретні суб'єкти, що наділені владними повноваженнями виробляють норми, які стають частиною механізму нормативно-правового регулювання. При цьому, до механізму нормативно-правового регулювання певних суспільних відносин можуть бути включені норми різної галузевої приналежності та різної юридичної сили. Не є виключенням сучасний механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в сфері агропромислового комплексу.

Запропоновано визначати поняття «механізм нормативно-правового регулювання суспільних відносин в агропромисловому комплексі» як єдину систему правових засобів, за допомогою яких здійснюється правове впорядкування суспільних відносин в сфері сільськогосподарського виробництва, харчової та переробної промисловості, проведення робіт з вирощування, збирання, зберігання та переробки сільськогосподарської продукції, а також забезпечення продовольчої безпеки, учасниками яких є як суб'єкти, які наділені повноваженнями щодо впорядкування агропромислового комплексу, так і суб'єкти, що наділені правами та обов'язками в межах відносин агропромислового комплексу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Mekh Yuliia, Georgiievskiy Iurii, Ignatchenko Iryna, Maslova Iana, Kostenko Inesa. Public-Private Partnership in the Security Sector: Updating in the Conditions of Counteracting the COVID-19 and Armed Aggression in Eastern Ukraine. *Revista De La Universidad Del Zulia*. 2022. Volume: 13. Issue: 37. P. 347–361.
2. Стукаленко О.В. Нотатки до розуміння категорії «механізм правового регулювання». *Правова держава*. 2017. № 26. С. 20–25.
3. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права : підручник. Київ: Кондор, 2008. 477 с.
4. Андреєв А. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 125–128.
5. Білоус-Осін Т.І. Механізм адміністративно-правового регулювання сфери наукової діяльності. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2024. № 3. С. 85–89.
6. Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 р. № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

7. Про схвалення Стратегії розвитку експорту продукції сільського господарства, харчової та переробної промисловості України на період до 2026 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 588-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2019-%D1%80#Text>.
8. Шестопалова Л.М. Теорія держави і права: навч. посібник.. К.: Прецедент, 2006. 197 с.
9. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний документ від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.